

Jan Keller. Odsouzení k modernitě: Co hledá sociologie a našla beletrie.

Praha: Novela bohemia 2015, 187 s.

Ivana Holzbachová

Jan Keller je znám jako autor publikací se sociologickou problematikou (např. *Dějiny klasické sociologie*, 2004, *Tři sociální světy: Struktura postindustriální společnosti*, 2010, *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*, 2011 aj.). Kromě toho se zabývá i ekologií. Pedagogicky působí na Ostravské univerzitě a v současné době je poslancem Evropského parlamentu. Vedle prací odborných se věnuje i publicistice, poměrně často přispíval mj. do přílohy *Práva Salon*. V recenzované publikaci jsou některé texty, které pocházejí právě odtud. Proto kniha nevyšla (na rozdíl od většiny Kellerových publikací) v nakladatelství SLON, nýbrž v Novela bohemia, a proto jí také chybí aparát patřící k vědeckým publikacím. Tou není, ale přesto stojí za přečtení.

Jan Keller zvolil pro svou knihu zajímavou metodu: ve všech šesti kapitolách konfrontuje současnou sociální realitu a její popis z pera sociologů s beletristickými díly známých spisovatelů většinou z 19. století. Jen v poslední z nich, „Místo závěru: Zpět v časech Orwellových“, tato konfrontace chybí. Místo toho využívá Keller méně známou Orwellovu práci *Cesta k Wigan Pier*. Účelem srovnání je ukázat, že skutečnosti považované dnes za moderní, případně postmoderní, existovaly už hluboko v 19. století.

To je zřejmé už na začátku knihy, kdy na příkladu Dickensových *Zlých časů* popisuje existenci kupecké logiky zaměřené

na zisk a její důsledky pro charaktery lidí. Tato logika podle jeho názoru v dnešní společnosti přetrvává, stejně jako přetrvávají sociální problémy, jimž se věnuje v první kapitole. Zde se zabývá zejména problematikou střední třídy, jejímuž rozpadu se věnuje i ve svých odborných knihách. Poukazuje na to, že ač mnoho lidí, kteří patří nebo patřili ke střední třídě, chudne, snaží se alespoň navenek udržovat její zvyky a znaky. Když v návaznosti na Zolův *Germinal* líčí chudobu těch téměř nejnižších, vrací se do 20. století ke knize Fr. Dubeta *La Galère: jeunes en survie* (1987) a píše: „Zatímco Zolovi horníci se vymezovali vůči těm, kdo vládli a kdo je vykořisťovali, mladí bez práce popisovaní Dubetem se ztotožňují s pohledem vládnoucích. Vadí jim jen to, že nepatří mezi ně“ (s. 39). V další kapitole se Keller zabývá prostitucí a organizovaným zločinem v souvislosti se sociálním kapitálem. Poukazuje (třetí kapitola) na to, že řada údajně nových procesů je ve skutečnosti staronová. V této souvislosti se věnuje problémům liberalismu a neoliberalismu a jejich důsledkům pro postavení dělníků, ale také pro změny ve školství. Kritizuje dnešní tendenci přizpůsobit české vysoké školství potřebám firem. Dnešní reformy jsou návratem k omezení státu v oblasti vzdělávání a vedou i k odmítání klasického vzdělání a spolu s ním i kritického myšlení. Poukazuje také na to, že v dnešním hospodářství se rozmáhá význam

spekulace a konstatuje, že ani to není nic nového, a na Balzacově *Velikosti a pádu Césara Biroteaua* ukazuje i důsledky toho, že vidina okamžitého zisku velkých a největších podnikatelů převážila nad úsilím a systematicností těch drobných. S odvoláním na knihu R. Sennetta *The Corrosion of Character* poukazuje v této souvislosti na negativní změny osobnosti.

Čtvrtá kapitola „Dysfunkčnosti modernity se nemění“ se zaměřuje v podstatě na tři problémové okruhy. První z nich jsou důsledky pokusů zavádět modernizaci (= americký způsob výroby i života) do rozvojových zemí. Následkem tohoto úsilí byl rozklad tradičního hospodaření a struktury společnosti těchto zemí i jejich zadlužení, které vede ke stále větší závislosti Jihu na Severu. Tyto procesy jsou jednou z příčin uprchlické krize. Druhý okruh se týká moderního způsobu managementu, který vytváří pravidla, jež mají zaměstnancům umožnit pracovat iniciativně. Důsledky jejich úsilí se však nejvíce podobají Kafkovu *Zámku*. Komplikují zaměstnancům situaci natolik, že „nemusejí nutně pracovat, musejí však dokázat, že pracují“ (s. 95). V posledním z okruhů navazuje Keller na Čapkovu *Válku s mloky* a spojuje její poselství s poselstvím U. Becka v jeho *Rizikové společnosti*: Společnost zaměřená na krátkodobý zisk vytváří neúměrná rizika.

Stejně tak pátá kapitola se zaměřuje na skutečnost, že předmoderní problémy vystupují i v době moderní. Opět se zde můžeme setkat se dvěma tématy. Prvním z nich je potřeba rituálů, v Kellerově případě rituál obětního beránka, jímž se stává ten, kdo se nějak vymyká. V Ibsenově *Nepříteli lidu* je to lékař, který se staví proti

vybudování lázní, protože to s sebou nese ekologická rizika. Druhým je význam informací. Keller si bere na pomoc Zweigův životopis Josefa Fouchého, který se udržel u moci díky tomu, že svou schopnost vybudovat si rozsáhlý informační aparát dával k dispozici nejružnějším vládcům Francie. Narazil až na předmoderního Ludvíka XVIII., který mu neodpustil podíl na popravě jeho bratra, přičemž, jak tvrdí Keller, samotnému režimu porevoluční Francie by Fouché jako „zakladatel informační společnosti“ nijak nevadil.

Šestá kapitola opět tvrdí, že znaky údajné postmodernity byly v modernitě vždy. Důkazem proto jsou Kellerovi postavy paní Bovaryové, Doriana Graye, Georgese Duroye z Maupassantova *Miláčka*, J. Sorela ze Stendhalova románu *Červený a černý*, Gončarovova *Oblomova* aj. Na každé z nich nachází Keller charakterové rysy, které jsou vlastní i (post)moderní generaci. Těchto rysů je celá řada a ne všechny se mohou spojovat v jedné osobě: nuda, ctižádost, honba za zážitky, hochštaplerství, sklony k depresi. V závěrečné studii obracející se k Orwellovi líčí problém prekarizované práce, která byla v Orwellově době důsledkem liberalismu, dnes neoliberalismu. Závěrečná slova stojí za to ocitovat: „Uplynulo téměř další století vývoje modernity a jsme přesně tam, kde jsme byli za časů Orwellových. Stojí proti nám stejné hrozby a jsme vůči nim stejně bezmocní jako tehdy. Lekce z Orwella je jednoznačná. Pokrok nelze zastavit. Tedy pokud nějaký vůbec existuje“ (s. 186).

Jak jsem uvedla na začátku, Keller tentokrát nenapsal vědecké pojednání. Nicméně svým způsobem psaní ulehčil

mnoha lidem, kteří taková pojednání nečtou, uvědomit si, že mnohé projevy dnešní doby nepadly z nebe, ani nejsou ničím absolutně novým, nýbrž že jejich počátky můžeme najít minimálně půldruhého století před námi. V tom vidím klad knihy. Na druhé straně se mi některá spojení jeví

jako násilná, jako by výjimky byly vydávány za pravidlo. Přesto si myslím, že kniha stojí za přečtení a může někoho inspirovat k tomu, aby sáhl po odbornějších knihách zabývajících se touto problematikou – nebo po dnes už klasických (a proto někdy zapomínaných) románech.

doc. PhDr. Ivana Holzbachová, CSc. / holzbachova@phil.muni.cz

Katedra filozofie, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita
Brno, Česká republika